

ANETA RAYZACHER-MAJEWSKA

UKSW WARSZAWA

ORCID 0000-0003-2540-0273

BRATERSTWO CHRZEŚCIJAŃSKIE JAKO TEMAT KATECHETYCZNY

„Ważne jest, aby katecheza i kaznodziejstwo zawierały w sposób bardziej bezpośredni i jasny społeczny sens życia, braterski wymiar duchowości, przekonanie o niezbywalnej godności każdej osoby oraz motywacje do miłowania i akceptacji wszystkich”¹ – pisał papież Franciszek w swojej encyklice o braterstwie i przyjaźni społecznej. Choć to zaledwie krótki fragment dokumentu poświęconego jakże istotnemu zagadnieniu, jest on wystarczający do podjęcia go na gruncie katechetycznym. W istocie bowiem szeroko rozumiana katecheza – zarówno szkolne lekcje religii, jak i spotkania katechetyczne w parafii – winny służyć kształtowaniu braterstwa wśród chrześcijan i wynikających z niego postaw wobec innych ludzi. W niniejszym artykule zostanie podjęta kwestia braterstwa chrześcijańskiego jako tematu katechetycznego. Po nakreśleniu idei braterstwa i jego rozumienia w nauczaniu Kościoła, zostanie poddana analizie jego obecność w założeniach programowych katechezy. Źródłami dla rozważań będą dokumenty Kościoła – m.in. encyklika papieża Franciszka *Fratelli tutti*, ale także wypowiedzi innych papieży oraz aktualne dokumenty katechetyczne Kościoła powszechnego i w Polsce.

Na wstępie warto sięgnąć do słownikowego rozumienia *braterstwa*, które w dalszej części artykułu będzie analizowane w perspektywie katechetycznej. Określa się tym mianem „związek pokrewieństwa rzeczywistego lub fikcyjnego oparty na silnej więzi łączącej grupę rodzeństwa, zwłaszcza męskiego”². Choć braterstwo w rozumieniu chrześcijańskim będzie miało wiele wspólnego z encyklopedycznym określeniem, to można by zastanawiać się, czy pokrewieństwo winno być rozumiane jako rzeczywiste czy fikcyjne? Istotnie też religijne rozumienie braterstwa nie ma względu na osoby pod względem płci. Ważne kwestie zauważone już przez papieża Pawła VI podniósł Benedykt XVI, pytając: „Czy ludzie o własnych siłach mogą dojść do braterstwa? Społeczeństwo coraz bardziej zglobalizowane zbliża nas, ale nie czyni nas braćmi. Rozum sam potrafi pojąć, że ludzie są równi i dać podstawę ich obywatelskiemu współżyciu, ale nie potrafi zaprowadzić braterstwa.

¹ FT 86.

² *Braterstwo*, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/Braterstwo.html> [15.09.2023].

Ma ono początek w transcendentnym powołaniu Boga Ojca, który jako pierwszy nas umiłował, ucząc nas przez swego Syna, czym jest miłość braterska. Paweł VI, ukazując różne poziomy składające się na proces rozwoju człowieka, obok wiary stawiał na ich szczycie «jedność wszystkich w miłości Chrystusa, który nas wzywa, abyśmy jako synowie uczestniczyli w życiu Boga żywego, Ojca wszystkich ludzi»³.

Analizując braterstwo jako temat katechetyczny, konieczne jest zwrócenie uwagi na to, po czym poznać braci w Chrystusie? Jezus udziela odpowiedź na to pytanie – „kto pełni wolę Bożą, ten jest Mi bratem, siostrą i matką” (Mk 3, 33). Warto przyjmować te słowa w łączności z przestrogą Jezusa, iż „nie każdy który Mi mówi: Panie, Panie! wejdzie do królestwa niebieskiego” (Mt 7, 21). Braterstwo nie jest więc deklaracją – konsekwencją wspólnoty krwi, powiązań i zależności czy przynależności do konkretnej grupy, podobnie jak i w ogólnym rozumieniu braterstwo nie ogranicza się do osób spokrewnionych. Granicą jego obowiązywania nie jest nawet deklarowana wiara czy wyznanie. „Dla ludzi wierzących świat nie jest owocem przypadku ani konieczności, ale planu Bożego. Z tego rodzi się obowiązek, jaki mają wierzący, by zespalać swe wysiłki z wszystkimi ludźmi dobrej woli, innego wyznania lub niewierzącymi, aby ten nasz świat rzeczywiście odpowiadał planowi Bożemu: by żyć jak rodzina pod okiem Stwórcy. Szczególnym przejawem miłości i wiodącym kryterium braterskiej współpracy wierzących i niewierzących jest niewątpliwie *zasada pomocniczości*, będąca wyrazem niezbywalnej ludzkiej wolności⁴. To również cenne przesłanie dla katechezy, która w ramach zadania wychowania do życia wspólnotowego oraz wprowadzenia do misji zakłada nawiązywanie relacji z różnymi osobami i dostrzeganie w ich obliczach – oblicza Jezusa.

„Jeden jest wasz Nauczyciel, a wy wszyscy jesteście braćmi” (Mt 23, 8). Tymi słowami Pan określił wzajemny stosunek chrześcijan jako relację braterstwa, przeciwstawiając tym samym nowe braterstwo w duchu braterstwa krwi. Chrześcijański etos jest zatem etosem braterstwa; czy też powinien nim być⁵. Nie ulega zatem wątpliwości, iż chrześcijańskie braterstwo jest konsekwencją wiary. To właśnie wiara sprawia, że ludzie stają się dziećmi jednego Ojca, braćmi i siostrami w Chrystusie. Jest ono związkiem opartym na silnej więzi, a więź wynika z prawdy o stworzeniu. Ta prawda rodzi konsekwencje dla życia, a jednocześnie braterstwo przeżywane we wspólnocie Kościoła staje się jeszcze mocniejsze, choćby za sprawą przyjmowanych sakramentów. To sprawia, iż katechetyczny przekaz o braterstwie winien obejmować wszystkie trzy funkcje katechezy – nauczanie, wychowanie oraz wtajemniczenie. Funkcja dydaktyczna będzie polegać na dostarczaniu uczniom treści – szczególnie biblijnych, ukazujących istotę braterstwa jako właściwej postawy chrześcijan – relację z Chrystusem, naznaczającą jednocześnie relacje względem bliźnich. Kształtowanie postaw – w tym również braterstwa – nie wyczerpuje się w sferze

³ Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in Veritate*, nr 19 (odtąd: CV).

⁴ CV 57.

⁵ J. Ratzinger, *Chrześcijańskie braterstwo*, Kraków 2006, s. 11.

intelektualnej, ale wymaga oddziaływania wychowawczego. Wreszcie chrześcijańskie braterstwo przekracza podobną postawę rozumianą w sposób świecki, za sprawą realnej możliwości złączenia z Chrystusem w sakramentach. Odnosi się to do funkcji inicjacyjnej.

Mówiąc o braterstwie jako temacie katechetycznym, konieczne jest uwzględnienie wymagań programowych związanych z tą kwestią, czyli treści, umiejętności i kompetencji społecznych, a także postaw, które choć nie podlegają ocenie szkolnej, to są zamierzone przez katechetów. Aktualna *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* jest dość powściągliwa w poruszaniu tematu. Termin braterstwo różnie odmieniany pojawia się w niej zaledwie trzy razy i wszystkie jego użycia można odnaleźć w części poświęconej szkołom specjalnym. Pierwszy fragment odnosi się do wychowania do życia wspólnotowego osób szczególnie umiłowanych przez Pana. U podstaw tego wychowania „leży przekonanie, że istnieje pewne podobieństwo między jednością Osób Boskich a relacjami między ludźmi, którzy – na wzór Trójcy – powinni żyć w braterstwie, w prawdzie i miłości”⁶. Dwa kolejne użycia terminu dotyczą działalności katechetycznej w ramach troski parafii o osoby z niepełnosprawnością. Autorzy przypomnieli, że „Skuteczność katechezy osób z niepełnosprawnością uzależniona jest od wspólnoty wiary i miłości braterskiej. Od początku istnienia Kościoła katecheza nie była przedsięwzięciem indywidualnym, lecz dokonywała się we wspólnocie. Zadaniem proboszcza w parafii jest nie tylko zorganizowanie katechezy dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, ale także tworzenie klimatu wiary i braterskiego przyjęcia tych grup katechetycznych”⁷.

Sporadyczne występowanie terminu *braterstwo* w podstawie programowej katechezy można próbować tłumaczyć tym, iż jest ona dokumentem o dużym stopniu ogólności, zawierającym treści i wymagania przeznaczone dla etapu edukacyjnego. Zawarte w niej założenia są konkretyzowane w programie nauczania religii, który doprecyzowuje każde z poruszonych zagadnień *Podstawy...* ze wskazaniem na konkretną klasę etapu edukacyjnego. Lektura najbardziej powszechnego *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* rozwiewa te nadzieje – tam bowiem termin pojawia się tylko raz. Nie jest zresztą obecny wśród wiedzy, umiejętności czy kompetencji lub postaw w którejkolwiek klasie, tylko jako płaszczyzna korelacji z językiem polskim w ramach jednego z działów w III klasie szkoły branżowej I stopnia⁸.

⁶ PPK, s. 142. Choć nie wskazano tego w tekście, zdanie jest zaczerpnięte z *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce* i zawiera cytat z *Katechizmu Kościoła katolickiego* (KKK 1878).

⁷ PPK, s. 162.

⁸ Zob. PNR, s. 320. Jest to dział czwarty zatytułowany „Miłość niejedno ma imię”, a jako płaszczyznę korelacji wskazuje się tam „wartości uniwersalne i narodowe w utworach literackich: honor, patriotyzm, braterstwo”.

Mimo powyższych spostrzeżeń należy podkreślić, iż literalny brak jakiegokolwiek pojęcia w katechetycznych dokumentach programowych bynajmniej nie jest równoznaczny z rezygnacją z poruszania zagadnienia. Szczególnie gdy mowa o braterstwie chrześcijańskim, dla którego można znaleźć wiele synonimów, bliskich pojęć i jeszcze więcej postaw o nim świadczących. Co więcej – gdyby przeanalizować pod omawianym kątem zawartość podręczników do religii wraz z poradnikami metodycznymi, to wyniki z pewnością byłyby zadowalające. Wreszcie trudno odczytywać podstawę programową i program nauczania religii w oderwaniu od pozostałych dokumentów programowych, zarówno Kościoła w Polsce, jak i powszechnego.

Postawa braterstwa jest postulowana choćby we wciąż obowiązującym *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce*. Już we wprowadzeniu podkreślono, że Kościół jest dla chrześcijan „naturalnym miejscem nie tylko rozwoju ich wiary, ale i terenem wielorakiego zaangażowania, poprzez które pragną wypełnić swoje zobowiązania, wynikające z przyjętych sakramentów chrztu i bierzmowania, na rzecz tworzenia świata bardziej solidarnego i braterskiego”⁹. Te słowa otwierające dokument katechetyczny są bezpośrednią przesłanką dla stwierdzenia, iż katecheza winna w swej praktycznej realizacji zmierzać ku takiemu przekształcaniu relacji między ludźmi, by widząc ich wzajemne odniesienie można było nazwać ich braćmi. Co więcej, takie relacje nie są zarezerwowane jedynie dla wspólnot chrześcijańskich, religijnych, ale winny charakteryzować stosunek ucznia Jezusa do wszystkich. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* w odniesieniu do jednego z zadań katechezy – wychowania do życia wspólnotowego – przypomina katechizmową prawdę o wspólnotowym charakterze powołania ludzkiego, zgodnie z którą jedność Osób Boskich jest wzorem dla relacji międzyludzkich¹⁰. W dokumencie podkreślona jest również powszechność obowiązywania postawy braterstwa – także w kontekście dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego. Katecheza odgrywa w tym istotną rolę, bowiem „winna upowszechniać postawy braterstwa wobec chrześcijan innych wyznań i przygotowywać do podejmowania dialogu z nimi (...) przede wszystkim winna ożywiać pragnienie jedności, przeciwstawiać się irenizmowi, a dialog ekumeniczny opierać na woli Chrystusa. W regionach zaś, gdzie istnieje większa liczba chrześcijan należących do wspólnot niekatolickich, winna być wsparta rzeczywistymi kontaktami braterskimi”¹¹.

Szukając w *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce* inspiracji dla chrześcijańskiego braterstwa, można odnaleźć dwa fragmenty odnoszące się do katechetów – potwierdzające niejako, że także w kwestii braterstwa to wspólnota parafialna winna być inspiratorką i krzewicielką¹². Powinni oni być nie

⁹ PDK 1.

¹⁰ Zob. PDK 28.

¹¹ PDK 78.

¹² Zob. CT 67.

tylko nauczycielami, ale także świadkami. Nie inaczej jest w kwestii braterstwa, które jawi się nie tylko jako postawa, którą mają kształtować u uczniów, ale także sami winni go doświadczać. Mają zatem prawo oczekiwać braterskiego przyjęcia i traktowania ze strony wspólnoty parafialnej, której zadaniem jest wspieranie ich w organizowaniu katechetycznej posługi Słowa względem wszystkich – także tych zepchniętych na margines i będących w szczególnych potrzebach. Również sami katecheci winni otrzymywać w parafii odpowiednie wsparcie, szczególnie ze strony duszpasterzy, a przede wszystkim – proboszcza¹³.

Idea chrześcijańskiego braterstwa wybrzmiewa również w dokumentach katechetycznych Kościoła powszechnego, czego przykładem jest choćby adhortacja apostolska Jana Pawła II *Catechesi tradendae*. Papież-Polak nie tylko próbuje tam zdefiniować katechezę jako wychowanie w wierze, ale także podkreśla doniosłość starania o to, „żeby wychowując w wierze nie zapominać, a przeciwnie jasno przedstawiać takie sprawy, jak działalność człowieka w celu integralnego wyzwolenia, poszukiwanie społeczeństwa bardziej solidarnego i braterskiego, jak walka o sprawiedliwość i budowanie pokoju”¹⁴. Dotyczy to w sposób szczególny moralnego wymiaru katechezy – formacja moralna winna zmierzać ku temu, by katechizowani wcielali w swe życie ewangeliczne cnoty. Wiara ma zatem przyjmować bardzo konkretny kształt postaw i zachowań potwierdzających przynależność do Chrystusa i Kościoła. W katechezie winno zatem wybrzmieć wezwanie skierowane niegdyś przez św. Pawła do Rzymian: „Miłość niech będzie bez obłudy. Miejcie wstręt do złego, podążajcie za dobrem. W miłości braterskiej nawzajem bądźcie sobie życzliwi. W okazywaniu czci jedni drugich wyprzedzajcie” (Rz 12, 9–10).

Mimo upływu dziesięcioleci od ogłoszenia adhortacji Jana Pawła II o katechizacji, można stwierdzić, że inny jej fragment dotyczący braterstwa stał się dziś jeszcze bardziej aktualny niż u schyłku lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. „Dzisiejsi bowiem chrześcijanie winni być tak wykształceni, aby umieli żyć w świecie, który w dużej części nie zna Boga albo który w sprawach religijnych nie dąży do poważnego i braterskiego, ożywiającego wszystko dialogu lecz często stacza się w tzw. indyferentyzm, stawiający wszystko na równi albo nawet pozostaje w postawie zuchwałej i podejrzliwej, przyznającej centralne miejsce postępowi w «badaniach» czynionych w imię samej nauki. Aby trwać mocnym na tym świecie, aby dać wszystkim możliwość «dialogu zbawienia», w którym każdy byłby należycie uszanowany w swej najbardziej podstawowej godności, jako szukający

¹³ „Z podobną troską wspólnota parafialna powinna podjąć, na miarę swych możliwości i w razie zaistniałej potrzeby, katechezę dla osób zepchniętych na margines życia, jak: emigranci, uciekinierzy, osoby bezdomne i bez stałego miejsca zamieszkania, chronicznie chorzy, osoby uzależnione, więźniowie itp., a także po bratersku wspierać katechetów, którzy takiej służbie poświęcają się” (PDK 109). Ważną sprawą jest również troska w zakresie podejmowania i poszukiwania odpowiednich form stałej formacji katechetów na terenie parafii (np. w postaci braterskich spotkań, odczytów, konferencji, nabożeństw, dni skupienia, rekolekcji itp.) (PDK 153).

¹⁴ CT 29.

Boga, potrzebujemy katechezy, która by nauczyła młodych i dorosłych w naszych wspólnotach świadomego i stałego trwania w wierze, pogodnego wyznawania swej tożsamości chrześcijańskiej i katolickiej, «widzenia Niewidzialnego» i takiego przyłgnięcia do Boga-Absolutu – aby mogli świadczyć o Bogu w cywilizacji zarażonej materializmem, negującym Jego istnienie»¹⁵. Chrześcijańskie braterstwo nie ma nic wspólnego z *brataniem się* w znaczeniu spoufalania, ale ma za swój fundament prawdę o Bogu i człowieku. Konsekwencją tej prawdy jest zarówno godność każdego człowieka, jak i równość ludzi pomiędzy sobą jako dzieci jednego Ojca. Uznanie Boga za Ojca sprawia, że człowiek jest wezwany do miłowania bliźniego jak siebie samego, a winy odpuszcza swoim winowajcom w nadziei, że tak samo Bóg odpuści jemu wszelkie przewinienia. Troska o ten wymiar działalności katechetycznej każe w sposób szczególny dowartościować szkolne lekcje religii jako przestrzeń dialogu – zarówno pomiędzy różniącymi się między sobą ludźmi, jak i dialogu wiary i rozumu. Jak bowiem podkreślał papież Benedykt XVI, „owocny dialog wiary i rozumu zwiększa skuteczność dzieł miłosierdzia na polu społecznym i stwarza najbardziej właściwe ramy dla rozwijania *braterskiej współpracy wierzących i niewierzących* we wspólnej perspektywie, jaką jest działanie na rzecz sprawiedliwości i pokoju ludzkości»¹⁶.

Trzecia wzmianka dotycząca braterstwa w adhortacji *Catechesi tradendae* odnosi się do parafii i oznacza jej cechę postulowaną. Papież formułuje pod adresem parafii bardzo konkretne zadanie: „Musi ona odnaleźć na nowo swoje powołanie, które każe jej być domem rodzinnym, braterskim i gościnnym, w którym ochrzczeni i bierzmowani uświadamiają sobie, że są ludem Bożym. Tam w jednej czynności liturgicznej łamie się dla nich obficie chleb zdrowej nauki i chleb eucharystyczny; stamtąd są codziennie posyłani, by pełnili swe apostołskie działania wszędzie, gdzie kipi życie świata»¹⁷. Już samo porównanie parafii do domu ściśle wiąże się z braterstwem – domownicy zazwyczaj są sobie bliscy, stanowią jedność, co w słowach papieża wymownie jest odniesione do chleba eucharystycznego. Z kolei w dzisiejszym polskim kontekście stwierdzenie o łamaniu chleba zdrowej nauki można odczytać jako wezwanie do katechezy parafialnej, w ramach której wierni powinni otrzymać nie tylko odpowiednie przygotowanie do sakramentów, ale także stałą formację we wspólnocie wiary. To również byłoby istotne dla wzmacniania ich tożsamości religijnej, a w konsekwencji także braterstwa. Wreszcie nie sposób pominąć fundamentalnej roli sakramentów w umacnianiu braterstwa, szczególnie Eucharystii. „Eucharystia, która uobecnia osobę oraz dzieło paschalne wcielonego Syna, jest w najgłębszym tego słowa znaczeniu sakramentem braterstwa.

¹⁵ CT 57.

¹⁶ CV 57.

¹⁷ CT 67.

Jest to braterstwo specyficznie chrześcijańskie. Zakorzenie w darze synostwa Bożego, które można otrzymać i przeżywać tylko w «my» braci i siostr wspólnoty Kościoła¹⁸.

Nie ulega wątpliwości, że idea chrześcijańskiego braterstwa – choć obecna w nauczaniu poprzednich papieży – z nową mocą ponownie wybrzmiała za pontyfikatu papieża Franciszka, do czego przyczyniła się encyklika *Fratelli tutti*. Jak wskazuje papież, jedną z przyczyn podjęcia tej kwestii jest zwrócenie uwagi na „niektóre tendencje obecnego świata, które stają na przeszkodzie rozwojowi powszechnego braterstwa”¹⁹. Katecheza nie może być obojętna na te kwestie, zatem jej rolą jest uświadamianie katechizowanym sprzeczności niektórych postaw ludzkich z wolą Bożą i wezwanie do kształtowania prawidłowych relacji. Jest to istotne wyzwanie dla katechezy – zarówno szkolnego nauczania religii, które w dialogu z innymi przedmiotami może bardziej efektywnie ukazywać problemy dzisiejszego świata, jak i katechezy parafialnej, która dysponuje większymi możliwościami w zakresie nie tylko przekazu wiedzy, ale integrowania Bożej nauki z życiem i rozwoju wiary. Jak zaznaczał papież Benedykt XVI, „rozwój zakłada wrażliwość na życie duchowe, poważne podejście do przeżywania ufności w Bogu, duchowego braterstwa w Chrystusie, zawierzenia Opatrzności i Miłosierdziu Bożemu, miłości i przebaczenia, wyrzeczenia się samego siebie, przyjęcia bliźniego, sprawiedliwości i pokoju. Wszystko to jest nieodzowne do przemiany «serc kamiennych» w «serca z ciała» (Ez 36, 26), tak by życie na ziemi uczynić «Bożym», i dlatego bardziej godnym człowieka”²⁰.

W świetle miejsca, jakie papież Franciszek przyznał chrześcijańskiemu braterstwu w swoim nauczaniu, nie dziwi, że powstałe za jego pontyfikatu *Dyrektorium o katechizacji* akcentuje tę kwestię. Pojęcie *braterstwo*, *braterski* pojawia się nawet w indeksie tematycznym i odsyła do czternastu numerów dokumentu oraz haseł pokrewnych – *uczuciowość/uczuciowy; relacja/relacyjny*²¹. Najczęściej pojęcie występuje w pierwszej części dokumentu poświęconej katechezie w ewangelizacyjnej misji Kościoła. W rozdziale o Objawieniu i jego przekazywaniu przypomniano, że „głoszenie chrześcijańskie komunikuje Boży zamysł, który jest (...) ostatecznym wezwaniem do złączenia w Kościele rozproszonej ludzkości, poprzez komunie z Bogiem i braterską łączność między ludźmi”²². Z kolei w kontekście ewangelizacji, katecheza ukazana jest jako jeden z elementów drogi katechumenalnej – obok sakramentów świętych, świadectwa miłości i doświadczenia braterstwa. Są to elementy działania katechetyczno-wtajemniczającego, stanowiącego jeden z etapów

¹⁸ P. Kiejkowski, *Eucharystia sakramentem braterstwa w świetle wybranych pism Josefa Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Fratelli tutti*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2021, s. 165.

¹⁹ FT 9.

²⁰ CV 79.

²¹ Zob. DK, *Indeks tematyczny*, s. 228.

²² DK 14.

ewangelizacji²³. Braterstwo pojawia się dwukrotnie w rozdziale poświęconym tożsamości katechezy. Wpierw przy omawianiu zadań katechezy, odnosząc się do wychowania do życia wspólnotowego, przypisano katechezie konieczność rozwijania poczucia przynależności do Kościoła. Ma ona m.in. „uczyć poczucia jedności w Kościele, prowadząc do przyjęcia Magisterium, jedności z pasterzami i braterskiego dialogu”²⁴. Inna istotna rola katechezy polega na korzystaniu z chrześcijańskiego dziedzictwa kulturowego, by „w czasach fragmentaryzacji kształtować postrzeganie pełni osobowości ludzkiej, w której na pierwszy plan występują wartości inteligencji, woli sumienia i braterstwa”²⁵. Wreszcie ostatnie literalne odniesienie do braterstwa w pierwszej części nowego dyrektorium pojawia się w rozdziale poświęconym formacji katechetów, konkretnie jednemu jej z wymiarów – *umiejętności bycia z...* Wskazano tam, iż „formacja katechetów powinna troszczyć się o odkrywanie i rozwijanie tej zdolności relacyjnej, w praktyce oznaczającej gotowość do przeżywania relacji międzyludzkich i eklezjalnych po bratersku i spokojnie”²⁶.

Braterstwo jest zagadnieniem obecnym także w drugiej części nowego dyrektorium, poświęconej procesowi katechizacji. Wpierw pojawia się w rozdziale poświęconym metodologii – wspólnocie chrześcijańskiej jako pierwszoplanowemu podmiotowi katechezy, a konkretnie grupie, która sprzyja osobistemu wzrastaniu jej członków. Jak zauważono, to właśnie grupa „jest miejscem, poprzez które przeżywane są «nowe relacje stworzone przez Jezusa Chrystusa», mogące «zamienić się w prawdziwe doświadczenie braterstwa»”²⁷. Podkreślono przy tym fundamentalną rolę niedzielnej Eucharystii i jej znaczenie dla dojrzewania grupy, za sprawą doświadczenia spotkania z Jezusem i braterstwa z chrześcijanami²⁸. Również omawiając katechezę w życiu ludzi autorzy nowego dyrektorium trzykrotnie odnieśli się do braterstwa. Wpierw, doceniając rodzinę jako pierwsze środowisko katechetyczne, zauważyli, że to właśnie ona jako wspólnota miłości i życia umożliwia doświadczanie rozmaitych relacji międzyludzkich, w tym również braterstwo. Odnosząc się

²³ DK 31, 34.

²⁴ DK 89.

²⁵ DK 105.

²⁶ DK 140.

²⁷ DK 218. Treść tego numeru domaga się głębszej analizy. Stwierdzono tam, iż: „w sercu propozycji ewangelizacyjnej parafii nie tkwi przede wszystkim jakaś duszpasterska strategia, ani tym bardziej elitarna i wyjątkowa grupa doskonałych ekspertów, lecz wspólnota uczniów-misjonarzy, ludzi, którzy mają żywe doświadczenie zmartwychwstałego Chrystusa i przeżywają nowe relacje zrodzone z Niego”. Być może jest to niezrozumiały – zwłaszcza po dokonaniu tłumaczenia na inny język – skrót myślowy, ale istnieje ryzyko odczytania z tego numeru zachęty do odrzucania duszpasterskich strategii czy zarzucania ekspertom braku żywego doświadczenia zmartwychwstałego Chrystusa. Jeśli takie założenie ma przyświecać odnowie propozycji katechetycznej parafii, to istnieje poważna obawa o jej efekty.

²⁸ Zob. DK 220.

do katechezy dorosłych podkreślono, iż choć osoba towarzysząca dorosłym w ich rozwoju winna zatroszczyć się o nawiązanie relacji szczerego braterstwa, to jednocześnie ma zachować względem nich rolę wychowawcy. Z kolei odnosząc się do katechetycznych możliwości oferowanych przez stowarzyszenia, ruchy i grupy kościelne wyakcentowano ich zdolność ułatwiania wymiany doświadczeń życiowych i tworzenie braterskich i przyjacielskich więzi²⁹.

Analogicznie do dwóch pierwszych części, także i trzecia część *Dyrektorium o katechizacji* poświęcona katechizacji w Kościołach partykularnych zawiera pewne wskazania odnoszące się do braterstwa. Pierwszy raz czyni to omawiając wspólnotę jako podmiot katechezy, a konkretnie wspólnotę uczniów-misjonarzy, która „mimo słabości swoich członków i niedostatku zasobów żyje w takim mistycznym braterstwie, sama staje się pierwszym naturalnym orędziem wiary”³⁰. Kolejne odniesienia dotyczą współczesnych scenariuszy kulturowych – m.in. miast, które czasem dają nadzieję na więź braterstwa i dzielenia się z innymi, w praktyce bywają dla niektórych miejscami większego osamotnienia, co ostatecznie staje się wyzwaniem, by zorganizować tam katechezę wzorowaną na katechumenacie³¹. W ostatnim numerze odnoszącym się do omawianego zagadnienia autorzy stwierdzają, iż katecheza ma dać się prowokować ubóstwu a jednocześnie „propagować wśród wiernych pewne podstawowe postawy, jak szacunek dla godności człowieka, wspieranie jego rozwoju, krzewienie kultury braterstwa, oburzenie wobec biedy i niesprawiedliwości”³². W odniesieniu do tego ostatniego nie chodzi jedynie o oburzenie, ale konkretną reakcję na biedę i niesprawiedliwość, a także propagowanie cnoty ubóstwa, która pomaga we właściwym korzystaniu z dóbr materialnych. W tym kontekście w *Dyrektorium* wyrażono względem katechetów oczekiwanie szczególnej wrażliwości na Światowy Dzień Ubogich i włączenie się w jego obchody przez konkretne działania wyrażające troskę o tych, którzy jej szczególnie potrzebują.

Uzasadniając niejako swą encyklikę *Fratelli tutti* papież Franciszek zaznaczył: „Przekazuję tę encyklikę społeczną jako skromny wkład w refleksję, abyśmy w obliczu różnorodnych i aktualnych sposobów eliminowania lub lekceważenia innych, potrafili odpowiedzieć nowym marzeniem o braterstwie i przyjaźni społecznej, które nie ograniczają się jedynie do słów (...) Bardzo pragnę, abyśmy w tym czasie, w którym przyszło nam żyć, uznając godność każdej osoby ludzkiej, byli w stanie na nowo ożywić wśród wszystkich światowe pragnienie braterstwa”³³. Katecheza ma wiele możliwości spełnienia papieskich pragnień odnoszących się do wzajemnych relacji pomiędzy ludźmi i kształtowaniu postaw, po których wszyscy poznają, żeśmy uczniami Jezusa (por. J 13, 35). Pragnienia te będą zrealizowane, gdy wszyscy

²⁹ Zob. DK 226, 263, 265.

³⁰ DK 303.

³¹ Zob. DK 328.

³² DK 388.

³³ FT 6.8.

odpowiedzialni za katechezę wpięrow sami zaczną wcielać w życie chrześcijańskie ideały, następnie z wielką odpowiedzialnością staną przed katechizowanymi jako nauczyciele i świadkowie. Będą uczyć o chrześcijańskim braterstwie – nawet jeśli nie znajdą takiego tematu w danym podręczniku czy programie, następnie wobec uczniów słowem i czynem dadzą świadectwo prawdziwego braterstwa w Chrystusie.

Streszczenie

W artykule została podjęta kwestia braterstwa chrześcijańskiego jako tematu katechetycznego. Po nakreśleniu idei braterstwa i jego rozumienia w nauczaniu Kościoła, przeanalizowano jego obecność w założeniach programowych katechezy – aktualnej podstawie programowej katechezy i programie nauczania religii. Tytułowe zagadnienie rozważano w oparciu o dokumenty Kościoła – zwłaszcza encyklikę papieża Franciszka *Fratelli tutti*, a także wypowiedzi innych papieży. Przeanalizowano również obecność zagadnienia chrześcijańskiego braterstwa w obowiązujących dokumentach katechetycznych Kościoła powszechnego i w Polsce. Na tej podstawie ukazano rolę i znaczenie braterstwa w katechezie, ukazując odpowiedzialnym za katechezę istotne wątki, konieczne do podjęcia w ramach katechetycznej posługi Słowa.

Słowa kluczowe: braterstwo, katecheza, nauczanie religii, chrześcijanie, postawy chrześcijańskie, wychowanie chrześcijańskie, wychowanie w katechezie.

Summary

CHRISTIAN BROTHERHOOD AS A CATECHETICAL TOPIC

This article addresses the issue of Christian brotherhood as a catechetical theme. After outlining the idea of fraternity and its understanding in the Church's teaching, its presence in the catechetical curriculum – the current catechetical curriculum basis and the religious education curriculum – has been analysed. The title issue was considered on the basis of the Church's documents – especially Pope Francis' encyclical *Fratelli tutti*, as well as statements by other popes. The presence of the issue of Christian brotherhood in the current catechetical documents of the universal Church and in Poland was also analysed. On this basis, the role and importance of fraternity in catechesis has been shown, showing those responsible for catechesis the relevant themes necessary to be taken up within the catechetical ministry of the Word.

Keywords: fraternity, catechesis, religious instruction, Christians, Christian attitudes, Christian education, education in catechesis.

Riassunto

LA FRATELLANZA CRISTIANA COME TEMA CATECHISTICO

Questo articolo affronta la questione della fratellanza cristiana come tema catechistico. Dopo aver delineato l'idea di fraternità e la sua comprensione nell'insegnamento della Chiesa, è stata analizzata la sua presenza nel curriculum catechistico – l'attuale base del curriculum catechistico e il curriculum di educazione religiosa. La questione del titolo è stata considerata sulla base dei documenti della Chiesa – in particolare l'enciclica *Fratelli*

tutti di Papa Francesco – e delle dichiarazioni di altri papi. È stata analizzata anche la presenza del tema della fratellanza cristiana negli attuali documenti catechistici della Chiesa universale e in Polonia. Su questa base, è stato mostrato il ruolo e l'importanza della fraternità nella catechesi, indicando ai responsabili della catechesi i temi rilevanti che devono essere ripresi nel ministero catechistico della Parola.

Parole chiave: fraternità, catechesi, istruzione religiosa, cristiani, atteggiamenti cristiani, educazione cristiana, educazione alla catechesi.

Bibliografia

Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in Veritate*, Rzym 2009, wyd. polskie: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html [22.07.2023].

Braterstwo, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/Braterstwo.html> [15.09.2023].

Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, Rzym 2020, wyd. polskie: https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html [20.07.2023].

Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Rzym 1979, wyd. polskie: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_16101979_catechesi-tradendae.html [12.08.2023].

Kiejkowski P., *Eucharystia sakramentem braterstwa w świetle wybranych pism Josefa Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Fratelli tutti*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2021, s. 147–167.

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Rzym 2020, wyd. polskie Kielce 2020.

Komisja Wychowania Katolickiego, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Częstochowa 2018.

Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Częstochowa 2018.

Ratzinger J., *Chrześcijańskie braterstwo*, Kraków 2006.

O autorze

Aneta RAYZACHER-MAJEWSKA – dr teologii w zakresie katechetyki, adiunkt w Katedrze Katechetyki Fundamentalnej i Materialnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, konsultor Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, rzeczoznawca ds. oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych, przewodnicząca Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Katechetów Polskich, katechetka w przedszkolach, autorka materiałów katechetycznych, kierownik projektów „Katecheta – człowiek z klasą” i „Katecheza bez granic”.